

ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Σύγχρονες τάσεις, εξελίξεις και προοπτικές

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Μαρία Κλαδάκη – Κωνσταντίνος Μαστροθανάσης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΑΡΙΑ ΚΛΑΔΑΚΗ – ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΑΣΤΡΟΘΑΝΑΣΗΣ	
Προλογικό σημείωμα για την παιδαγωγική λειτουργία του θεάτρου . . .	9

ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΡΩΤΗ Παιδαγωγική του θεάτρου

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΑΣ	
Το θέατρο στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο: Από τον εθνοκεντρισμό στην πολυπολιτισμικότητα	23

ΜΑΡΙΟΣ Α. ΠΟΥΡΚΟΣ	
Το θέατρο ως επιτελεστικό φαινόμενο και το ζήτημα της σωματικότητας, υλικότητας και παιδείας του: Προς μια οικο-σωματικο-βιωματική προσέγγιση	38

ΑΣΤΕΡΙΟΣ ΤΣΙΑΡΑΣ	
Το εκπαιδευτικό δράμα ως μέσο διδακτικής φυσικών εννοιών σε μαθητές/μαθήτριες σχολικών τάξεων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	61

ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΑΤΣΑΡΟΥ – ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΔΙΓΓΕΛΙΔΗΣ – ΕΛΙΖΑΝΑ ΠΟΛΛΑΤΟΥ – ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΖΗΣΗ	
Η τέχνη του θεάτρου ως μέσο αγωγής για έναν δραστήριο τρόπο ζωής: Μια αναπτυξιακή παιδαγωγική προσέγγιση	77

ΕΛΠΙΔΑ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ – ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΡΗΓΑ	
Οι τεχνικές της performance στον χώρο της εκπαίδευσης: Η περίπτωση της μεθόδου Abramovic	93

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΩΣΤΗ

Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση για δημιουργικούς μαθητές: Η πρόκληση της Δ' Δημοτικού	113
---	-----

ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

Λογοτεχνία, λαογραφία και θέατρο στην εκπαίδευση

ΓΙΑΝΝΗΣ Σ. ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ

Θεατρικές διαδρομές στην ελληνική παιδική λογοτεχνία	133
--	-----

ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΧΑΡΑΛΑΜΠΑΚΗ – ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ. ΜΑΛΛΑΦΑΝΤΗΣ

Από το λαϊκό παραμύθι στη θεατρική παράσταση του σχολείου	149
---	-----

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΚΡΙΤΟΠΟΥΛΟΣ – ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΜΟΥΤΣΙΟΥΝΑ – ΑΡΓΥΡΩ ΠΑΠΑΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ

Αξιοποίηση θεατρικών τεχνικών στη διδακτική της λογοτεχνίας και την ανάπτυξη του κριτικού γραμματισμού: Μια πρόταση διδασκαλίας για το διήγημα «Το τριακοστό πένναλι»	174
---	-----

ΧΡΗΣΤΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ – ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΤΣΑΔΩΡΟΣ

Η θεατροποίηση και αξιοποίηση των λαϊκών δρωμένων στην εκπαιδευτική πράξη: Μια μελέτη περίπτωσης.	190
--	-----

ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΡΙΤΗ

Πολυπολιτισμικότητα, διαπολιτισμική εκπαίδευση
και θέατρο στην εκπαίδευση

ΘΕΟΔΩΡΑ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ – ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΑΓΟΣ – ΑΛΚΗΣΙΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ

Η Κάρη η καρακάξα ταξιδεύει στη λογοτεχνία με ένα κίτρινο λεωφορείο. Μια διαπολιτισμική προσέγγιση με τεχνικές της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση και του Κουκλοθεάτρου . . .	209
--	-----

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΚΑΡΑΒΕΛΑΣ

Η «πρόβα» στη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης γλώσσας στο πλαίσιο της ανεστραμμένης τάξης	227
--	-----

ΓΕΩΡΓΙΑ ΜΥΡΣΙΝΗ ΚΟΣΜΑ

Η συμβολή των θεατρικών μεθόδων στην κινητοποίηση των μαθητών κατά την εκμάθηση της αγγλικής ως ξένης γλώσσας: Το παράδειγμα του Μανδύα του Ειδικού (Mantle of the Expert) . .	237
--	-----

ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΕΤΑΡΤΗ

Αντιλήψεις εκπαιδευτικών και θέατρο στην εκπαίδευση

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΑΣΤΡΟΘΑΝΑΣΗΣ – ΜΑΡΙΑ ΚΛΑΔΑΚΗ – ΣΙΜΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Πειραματική αξιολόγηση της αυτοαποτελεσματικότητας του εκπαιδευτικού στη διδασκαλία της ανάγνωσης με την αξιοποίηση θεατροπαιδαγωγικών μεθόδων	259
--	-----

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ ΞΑΦΑΚΟΣ – ΘΕΟΔΩΡΑ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

Απόψεις και αντιλήψεις εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης αναφορικά με τη χρησιμότητα της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση, τα κίνητρά τους και την αντιλαμβανόμενη αυτοαποτελεσματικότητα	275
--	-----

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ	291
-----------------------------------	-----

Προλογικό σημείωμα για την παιδαγωγική λειτουργία του θεάτρου

ΜΑΡΙΑ ΚΛΑΔΑΚΗ – ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΑΣΤΡΟΘΑΝΑΣΗΣ

Αγαπητέ αναγνώστη,

Το εφαρμοσμένο θέατρο αποτελεί μια σύγχρονη ιδέα και παράλληλα μια καινοτόμα πρόκληση για την αρμονική ένταξη θεατρικών τεχνικών και δραματικών στοιχείων στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η παιδαγωγική διάσταση του θεάτρου έχει αναγνωριστεί ως σημαντική, με πολλές μελέτες να αναδεικνύουν τα οφέλη που απορρέουν από την αξιοποίηση του θεάτρου και του δράματος τόσο για την κοινωνικοσυναισθηματική όσο και για την ακαδημαϊκή μάθηση. Συνάμα, το θέατρο στην εκπαίδευση αποτελεί μέσο διασκέδασης, ψυχολογικής εκτόνωσης και φορέα ανθρωπιστικής παιδείας (Κλαδάκη & Μαστροθανάσης, 2021· Kladaki & Mastrothanasis, 2022· Mastrothanasis & Grammatas, 2022· Μαστροθανάσης & Κλαδάκη, 2022, 2023· Mastrothanasis & Kladaki, 2020· Mastrothanasis et al., 2023). Ωστόσο, οι σύγχρονες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις και η ανάπτυξη της ηλεκτρονικής τεχνολογίας όχι μόνο στην κοινωνική δικτύωση αλλά και στην καθημερινή εκπαιδευτική πρακτική επηρεάζουν τις συνθήκες διδασκαλίας με αποτέλεσμα να κρίνεται επιτακτική η ανάγκη διαρκών αναζητήσεων και επαναπροσδιορισμών τόσο στο πεδίο της εφαρμογής των θεατροπαιδαγωγικών προσεγγίσεων όσο και στη διαχείριση των θεατρικών πρακτικών ως μεθόδων διδασκικής, κοινωνικής παρέμβασης και έρευνας (Grammatas et al., 2023· Κλαδάκη, 2015· Κλαδάκη & Μαστροθανάσης, 2022, 2023· Λενακάκης, 2015· Mastrothanasis et al., 2023· Φανουράκη & Πεφάνης, 2021).

Ανασκοπώντας τη βιβλιογραφία αναφορικά με τους τρόπους έκφρασης του θεάτρου στην εκπαίδευση, θα παρατηρήσουμε μια εκτενή τυ-

πολογία, η οποία ξεκινά από απλές θεατρικές εκφάνσεις και φτάνει σε πιο σύνθετες, ανάλογα με τον ρόλο που καλείται να επιτελέσει το θέατρο στην εκπαίδευση και την αγωγή των μαθητών (Γραμματάς, 2017, σσ. 637–674· Μαστροθανάσης & Κλαδάκη, 2023). Σε αυτή την κατεύθυνση η διδασκαλία με βάση το δράμα αποτελεί μια σκόπιμη, παιδαγωγική και δημιουργική πρακτική που χρησιμοποιεί ενεργητικές και δραματικές προσεγγίσεις για να εμπλέξει τους μαθητές στην αισθητική, συναισθηματική και ακαδημαϊκή μάθηση μέσω της διαλογικής δημιουργίας νοήματος σε όλους τους τομείς του προγράμματος σπουδών (Μαστροθανάσης & Κλαδάκη, 2022).

Σκοπός του παρόντος συλλογικού τόμου είναι να αναδείξει και να διερευνήσει τρόπους με τους οποίους η παιδαγωγική επιστήμη και το θέατρο συγκλίνουν σε κοινά πεδία εμπλουτίζοντας τη μαθησιακή διαδικασία και συμβάλλουν στην επίτευξη των στόχων του σχολείου. Είκοσι εννιά ακαδημαϊκοί και μελετητές από διάφορες σχολές και πανεπιστήμια της Ελλάδας, με αγάπη και ερευνητικό ενδιαφέρον για το θέατρο στην εκπαίδευση, επικοινωνούν τις θέσεις τους, τις ιδέες, τους προβληματισμούς και τα ευρήματα των μελετών τους μέσα από αυτόν τον συλλογικό τόμο, ο οποίος διαρθρώνεται σε τέσσερις βασικές θεματικές ενότητες που αφορούν τα εξής πεδία ενδιαφέροντος:

- A) Παιδαγωγική του θεάτρου
- B) Λογοτεχνία, λαογραφία και θέατρο στην εκπαίδευση
- Γ) Πολυπολιτισμικότητα, θέατρο και διαπολιτισμική εκπαίδευση
- Δ) Αντιλήψεις εκπαιδευτικών και θέατρο στην εκπαίδευση.

Η πρώτη θεματική ενότητα περιλαμβάνει έξι μελετήματα σχετικά με το θέατρο στην εκπαίδευση και την παιδαγωγική του λειτουργία. Σε αυτή την ενότητα δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη θέση του θεάτρου στο σύγχρονο σχολείο και τη συμβολή του ως διδακτικής μεθόδου.

Τον συλλογικό τόμο ανοίγει η εργασία του Ομότιμου Καθηγητή Θεόδωρου Γραμματά με τίτλο «Το θέατρο στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο: Από τον εθνοκεντρισμό στην πολυπολιτισμικότητα». Μέσα από το δοκίμιό του επιχειρεί να επιδείξει τις μεταβολές που λαμβάνουν χώρα στη στοχοθεσία αξιοποίησης του θεάτρου στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο, υπό τις πιέσεις του σύγχρονου curriculum, της κοινωνίας και της διευρυμένης σκέψης, που αντιμετωπίζει με διαφορετικό τρόπο την ταυτότητα και την ετερότητα. Παράλληλα, επιδιώκει να δημιουργήσει μια πρόταση μετεξέλιξης των παραδοσιακών σχολικών γιορτών από φορείς εθνοκεντρισμού σε πολιτιστικές δραστηριότητες που δημιουργούν μια

νέα πραγματικότητα για τον πολιτισμό στο ελληνικό σχολείο. Η παρουσία της μετεξέλιξης του θεάτρου σε επίπεδο τόσο δραματουργίας όσο και σκηνικής πράξης συμβάλλει σε αυτό, απεκδύοντας το εθνικό για χάρη του παγκόσμιου και του πολυπολιτισμικού, για την ανάδειξη νέων προτύπων και αρχών σε παγκόσμιο επίπεδο.

Στη συνέχεια, ακολουθεί το δοκίμιο του Καθηγητή Μάριου Α. Πουρκού με τίτλο «Το θέατρο ως επιτελεστικό φαινόμενο και το ζήτημα της σωματικότητας, υλικότητας και παιδείας του: Προς μια οικο-σωματικο-βιωματική προσέγγιση». Σε αυτό ο συγγραφέας επιχειρεί, κατά πρώτον, να ανακατασκευάσει τον τρόπο σκέψης επιλεγμένων σημαντικών θεατρολόγων και κυρίως αυτόν της Erika Fischer-Lichte και του Marvin Carlson για τη γλωσσική στροφή («η κουλτούρα ως κείμενο») και την επιτελεστική στροφή («η κουλτούρα ως επιτέλεση»), για να παρουσιάσουν οι βασικές λύσεις και κριτικές που προέκυψαν ως απάντηση στις διάφορες εκδοχές αυτών των στροφών και τι συνεπαγωγές είχαν στην κατανόηση του θεατρικού φαινομένου όσον αφορά τη σωματικότητα, την υλικότητα και την παρουσία των σχέσεων ηθοποιών-θεατών. Κατά δεύτερον, ασκώντας κριτική στις δυϊστικές προσεγγίσεις νου-σώματος, προτείνει μια διευρυμένη προσέγγιση του ενσώματου υποκειμένου και του θεάτρου ως επιτελεστικού φαινομένου, που ονομάζει οικο-σωματικο-βιωματική προσέγγιση. Στην προσέγγιση αυτή, οι έννοιες της σωματικότητας, υλικότητας και παρουσίας των δράσεων και σχέσεων ηθοποιών-θεατών συνδέονται με τις βουλευτικές, φυσιολογικές, συναισθηματικές, ενεργειακές και κινητικές τους αντιδράσεις, με τις σχεσιακές αλληλεπιδράσεις όλων των παραγόντων που συγκροτούν τις σχέσεις αυτές και τις αισθητικές εμπειρίες που προκαλούνται καθώς και τη ροή των δυνάμεών τους στο πλαίσιο που αυτές οι σχέσεις κάθε φορά λαμβάνουν χώρα. Μια τέτοια προσέγγιση σε συνάφεια και με τη σωματοαισθητική του Richard Shusterman και την περιβαλλοντική αισθητική του Arnold Berleant επιτρέπει να έρθουν οι κατηγορίες της θεατρικότητας, της σωματικότητας, της υλικότητας, της βιωματικότητας και της παιδείας πιο κοντά μεταξύ τους, ξεπερνώντας, έτσι, δυϊστικές σχέσεις μεταξύ αντικειμένου-υποκειμένου, σημαίνοντος-σημαινόμενου.

Ο Αστέριος Τσιάρας στο μελέτημά του με τίτλο «Το εκπαιδευτικό δράμα ως μέσο διδακτικής φυσικών εννοιών σε μαθητές/μαθήτριες σχολικών τάξεων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης» παρουσιάζει τα ευρήματα μιας ερευνητικής μελέτης που έχει ως στόχο την αποτίμηση της διδασκαλίας των φυσικών επιστημών με τεχνικές του εκπαιδευτικού δράματος. Κύριος ερευνητικός στόχος της μελέτης του ήταν

η ενίσχυση της κατανόησης επιστημονικών εννοιών των μαθητών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για το σεισμικό φαινόμενο. Στο πρώτο μέρος του άρθρου του παρουσιάζεται η αξία του εκπαιδευτικού δράματος ως μέσου μάθησης και ως μιας κοινωνικής, διαδραστικής καλλιτεχνικής μεθοδολογίας. Στο δεύτερο μέρος του άρθρου του παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας, ο ερευνητικός πληθυσμός, τα ερευνητικά ερωτήματα η μεθοδολογία ανάλυσης των ποιοτικών ερευνητικών δεδομένων και τα ερευνητικά συμπεράσματα. Στην έρευνά του συμμετείχαν μαθητές/μαθήτριες πενήντα σχολικών τάξεων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης του, η ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων έδειξε ότι οι μαθητές/μαθήτριες κατανόησαν καλύτερα τις επιστημονικές έννοιες για το σεισμικό φαινόμενο και ευαισθητοποιήθηκαν στην υιοθέτηση κατάλληλων συμπεριφορών απέναντι στο σεισμικό φαινόμενο. Οι εκπαιδευτικοί που υλοποίησαν τα εργαστήρια αξιολόγησαν θετικά την όλη διαδικασία και εκτίμησαν το εκπαιδευτικό δράμα ως ένα πολύτιμο παιδαγωγικό εργαλείο. Τα βιωματικά θεατροπαιδαγωγικά εργαστήρια δημιούργησαν ένα θετικό μαθησιακό περιβάλλον στη σχολική τάξη, το οποίο συνέβαλε στη βελτίωση των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων και της αυτοεκτίμησης των μαθητών/μαθητριών.

Η Δήμητρα Κατσαρού, ο Νικόλαος Διγγελίδης, η Ελίζάνα Πολλάτου και η Βασιλική Ζήση μέσα από το δοκίμιό τους με τίτλο «Η τέχνη του θεάτρου ως μέσο αγωγής για έναν δραστήριο τρόπο ζωής: Μια αναπτυξιακή παιδαγωγική προσέγγιση» μας παρουσιάζουν μια πρόταση αξιοποίησης της μεθοδολογίας Oblomov σε σχολικά περιβάλλοντα. Η μεθοδολογία Oblomov βασίζεται στον συγκερασμό της θεατρικής παιδείας και της άσκησης, διά μέσου της δραματοποίησης παραμυθιών, των αυτοσχεδιασμών και της κινητικής τους απόδοσης από παιδιά. Έτσι, η θεατρική αγωγή και η καλλιτεχνική παιδεία, μέσω της συμμετοχής σε παιχνίδια αυθορμητισμού και αυτοσχεδιασμού, δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να εκφράσουν με τον τρόπο αυτόν τη φαντασία και τη δημιουργικότητά τους. Οι συγγραφείς επιχειρούν να αναδείξουν τις βασικές παιδαγωγικές κυρίως αρχές πάνω στις οποίες βασίζεται η συγκεκριμένη μεθοδολογία, η οποία αναπτύχθηκε σε συνεργασία, εκτός των άλλων, του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και του Piccolo Teatro του Μιλάνου. Στη συνέχεια, παρουσιάζουν παραδείγματα καλής πρακτικής, εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών και οδηγιών για την εφαρμογή ανοιχτών σεναρίων, αναδεικνύοντας τον συγκερασμό της φυσικής δραστηριότητας με τον αυτοσχεδιασμό.

Η Ελπίδα Σταυροπούλου και η Βασιλική Ρήγα μέσα από το δοκίμιό τους με τίτλο «Οι τεχνικές της performance στον χώρο της εκπαίδευσης: Η περίπτωση της μεθόδου Abramovic» μας παρουσιάζουν την εφαρμογή ενός εκπαιδευτικού προγράμματος για μαθητές πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, το οποίο αποτελεί μια απόπειρα εισαγωγής συγκεκριμένων σωματικών πρακτικών στο δημοτικό σχολείο, οι οποίες έχουν χρησιμοποιηθεί τα τελευταία χρόνια στον χώρο της performance από τη διεθνή αναγνωρισμένη καλλιτέχνη Marina Abramovic. Σκοπός της πρότασής τους είναι η ενίσχυση της «μικρής δημιουργικότητας» στο σχολικό πλαίσιο, η οποία αναφέρεται στην ικανότητα κάθε ατόμου να εκφραστεί δημιουργικά με τον δικό του προσωπικό τρόπο. Απώτερος στόχος της παρέμβασής τους είναι να βοηθήσουν τα παιδιά να αναπτύξουν ένα πλέγμα δεξιοτήτων που ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό με τις δεξιότητες μάθησης του 21ου αιώνα. Μετά από τέσσερις μήνες εφαρμογής του προγράμματος, στο πλαίσιο των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων, οι μαθητές/μαθήτριες Β΄ Δημοτικού που συμμετείχαν στην πιλοτική εφαρμογή του προγράμματος καλλιέργησαν την ικανότητα συγκέντρωσης και την ικανότητα επίλυσης προβλημάτων με δημιουργικό τρόπο. Επιπλέον, ανέπτυξαν τη φαντασία τους και πειραματίστηκαν με τη «σιωπηλή επικοινωνία» με τους άλλους. Τέλος, εξοικειώθηκαν με την έννοια της ενδοσκόπησης και ήρθαν σε επαφή με νέα ερεθίσματα.

Την ενότητα κλείνει το δοκίμιο της Κατερίνας Κωστή με τίτλο «Δραματική τέχνη στην εκπαίδευση για δημιουργικούς μαθητές: Η πρόκληση της Δ΄ Δημοτικού». Σε αυτό η συγγραφέας επιχείρησε να συσχετίσει τη Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση με την έννοια της δημιουργικότητας των μαθητών, μια σχέση που διαγράφεται στη διεθνή βιβλιογραφία συχνά ως αμφιλεγόμενη. Το γεγονός ότι στη διαδικασία του εκπαιδευτικού δράματος τα παιδιά έχουν πρωτίστως τη θέση του δημιουργήματος, αλλά και η ομαδική διάσταση αυτού, η οποία προσκρούει στην κοινώς αποδεκτή αντίληψη περί της δημιουργικότητας ως ατομικής ιδιοφυΐας, αποτελούν παράγοντες που οδηγούν μερικούς μελετητές σε σκεπτικισμό για τη δημιουργική έκφραση στη Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση. Ωστόσο, η καλλιτεχνική φύση και ο συμβολικός χαρακτήρας του δράματος, οι αισθητικές εμπειρίες που παρέχει, η πρωτοτυπία, η ευαισθησία, η ευελιξία, η εφευρετικότητα, η περιέργεια και η διορατικότητα που καλλιεργεί αποτελούν στοιχεία που το συνδέουν με τη δημιουργικότητα. Η εργασία της εστίασε στο παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο και μέσω αυτής προτείνει παρεμβάσεις Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση με στόχο τη δημιουργικότητα κυρίως στην τέταρτη τάξη του

δημοτικού σχολείου, τάξη κατά την οποία έρευνες έχουν δείξει ότι τα παιδιά παρουσιάζουν κάμψη των δημιουργικών τους ικανοτήτων.

Η δεύτερη θεματική ενότητα περιλαμβάνει τέσσερα μελετήματα που εστιάζουν σε συγκεκριασμό της δραματικής τέχνης τόσο με την παιδική και εφηβική λογοτεχνία όσο και με την αξιοποίηση λαογραφικών και πολιτιστικών στοιχείων στο σχολικό πλαίσιο.

Την ενότητα αυτή ανοίγει ο Γιάννης Σ. Παπαδάτος με το δοκίμιό του «Θεατρικές διαδρομές στην ελληνική παιδική λογοτεχνία». Ο συγγραφέας επιχειρεί να αναδείξει την προστιθέμενη αξία που μπορούν να επιφέρουν δράσεις στις προσεγγίσεις των λογοτεχνικών κειμένων, οι οποίες είναι δυνατόν να μορφοποιούν το λογοτεχνικό κείμενο σε πολύμορφες θεατρικές παραστάσεις. Κάθε παράσταση, από την πιο απλή ως την πιο σύνθετη, είναι ένα πολυσημικό παιδαγωγικό και συνάμα καλλιτεχνικό γεγονός το οποίο είναι δυνατό να αποτελέσει το επίκεντρο δραστηριοτήτων πολιτισμού στο σχολείο. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, οι μαθητές και οι μαθήτριες προσεγγίζουν με δραματικό τρόπο τα κείμενα ευχάριστα και εξελίσσονται σε κριτικούς και δημιουργικούς αναγνώστες. Παράλληλα δε, μυσούνται με έμμεσο τρόπο στη θεατρική πράξη, κοινωνικοποιούνται, ανακαλύπτουν τον εαυτό τους και συνειδητοποιούν τις δυνατότητες έκφρασής τους, αποκτώντας αυτογνωσία. Στο δοκίμιό του, με όχημα λογοτεχνικά κείμενα, προτείνονται διάφορες θεατρικού τύπου δραστηριότητες.

Στη συνέχεια, η Αφροδίτη Χαραλαμπίκη και ο Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης μέσα από το δοκίμιό τους με τίτλο «Από το λαϊκό παραμύθι στη θεατρική παράσταση του σχολείου» συζευγνύουν το παραμύθι με το θέατρο στην εκπαίδευση, τόσο ως διδακτικά αντικείμενα όσο και ως εργαλεία διδακτικής μεθοδολογίας. Σύμφωνα με τους συγγραφείς του δοκιμίου, τα μηνύματα των λαϊκών παραμυθιών, το ύφος τους και οι συμβολισμοί τους καθιστούν αναντίρρητη την παιδαγωγική τους αξία. Παράλληλα, μέσα από την ομαδική εργασία που απαιτείται για τη δραματοποίηση ενός παραμυθιού, απορρέουν πολλά εκπαιδευτικά και παιδαγωγικά οφέλη. Αφού παρουσιάζουν το θεωρητικό υπόβαθρο του μελετήματός τους, προτείνουν βιωματικές δραστηριότητες που συνδέουν το λαϊκό παραμύθι με το θέατρο και μπορούν να υλοποιηθούν στο πλαίσιο της σχολικής τάξης. Συνάμα, αναλύουν τα τέσσερα στάδια του θεατρικού παιχνιδιού και πλήθος δραματικών τεχνικών που μπορούν να εφαρμοστούν με βάση το περιεχόμενο των παραμυθιών. Στόχος της προτεινόμενης μεθόδου είναι οι βιωματικές δραστηριότητες να καταλήξουν σε ένα εργαστήριο δημιουργικής γραφής, στο οποίο οι μαθητές κινητο-

ποιούνται να γράψουν, υπό την καθοδήγηση του δασκάλου, ένα θεατρικό κείμενο εμπνευσμένο από το παραμύθι που επεξεργάστηκαν. Τέλος, παρουσιάζουν κατευθυντήριες οδηγίες που μπορεί να ακολουθήσει ο/η εκπαιδευτικός κατά την οργάνωση μιας σχολικής θεατρικής παράστασης, ώστε να εξασφαλίσει την επιτυχία τόσο των καλλιτεχνικών όσο και των παιδαγωγικών στόχων.

Ο Αλέξανδρος Ακριτόπουλος, η Χριστίνα Μουτσιούνα και η Αργυρώ Παπαθεμιστοκλέους μέσα από το δοκίμιό τους με τίτλο «Αξιοποίηση θεατρικών τεχνικών στη διδακτική της λογοτεχνίας και την ανάπτυξη του κριτικού γραμματισμού: Μια πρόταση διδασκαλίας για το διήγημα “Το τριακοστό πέναλτι”» μας παρουσιάζουν μια διδακτική πρόταση με βάση το διήγημα του Χιόνη (2016) «Το τριακοστό πέναλτι», σύμφωνα με το νέο Πρόγραμμα Σπουδών Λογοτεχνίας του Γυμνασίου (2021) και τις αρχές του κριτικού γραμματισμού. Λαμβάνοντας υπόψη το θεωρητικό πλαίσιο και τις διδακτικές πρακτικές του Προγράμματος Σπουδών, διαμορφώνουν και παρουσιάζουν μια διδακτική πρόταση προσέγγισης και εμβάθυνσης του λογοτεχνικού έργου, με την αξιοποίηση συγκεκριμένων θεατρικών τεχνικών που μπορούν να εφαρμοστούν κατά τη διδασκαλία της λογοτεχνίας για τη διερεύνηση ενός κειμένου. Βασικό κριτήριο της επιλογής για τη συγκεκριμένη διδακτική πρόταση είναι, σύμφωνα με τους ίδιους, ότι μπορεί να δώσει τη δυνατότητα στους μαθητές όχι μόνο να έρθουν σε επαφή με το λογοτεχνικό κείμενο αλλά και να αντιληφθούν το πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτό δημιουργείται, να «συνομιλήσουν» μαζί του και να αναπτύξουν δεξιότητες κριτικού γραμματισμού.

Την ενότητα κλείνει ο Χρήστος Θεολόγος και ο Γεώργιος Κατσαδώρος. Μέσα από τη μελέτη περίπτωσής τους με τίτλο «Η θεατροποίηση και αξιοποίηση των λαϊκών δρωμένων στην εκπαιδευτική πράξη: Μια μελέτη περίπτωσης» θα παρουσιάσουν την εκδήλωση των Συνόλων Οργανοχρησίας «Μουσική και τραγούδια των περιοχών της Μικράς Ασίας και της Πόλης» και Έκφρασης «Εθιμικά δρώμενα στον κύκλο του χρόνου των περιοχών της Μικράς Ασίας και της Πόλης» του Μουσικού Σχολείου Ρόδου, που υλοποιήθηκαν το σχολικό έτος 2015-2016, προκειμένου να αποτυπωθεί η δράση και η συνεργασία που προέκυψε μέσω του συνδυασμού δράματος, μουσικής και χορού, μεταξύ των καθηγητών και των μαθητών, πολλοί εκ των οποίων προέρχονται από τη Ρόδο, αλλά και από χωριά των Δωδεκανήσων και των Κυκλάδων. Όπως υποστηρίζουν οι συγγραφείς της μελέτης, τα λαϊκά-εθιμικά δρώμενα στον κύκλο του χρόνου έχουν αξιοποιηθεί στην εκπαιδευτική πράξη μέσω υλοποίησης προτάσεων και προγραμμάτων στην πρωτοβάθμια και στη δευτεροβάθμια εκ-

παίδευση, καθώς ο λαϊκός πολιτισμός και οι ποικίλες εκφάνσεις του αποτέλεσαν και αποτελούν πηγή έμπνευσης για πολλές από τις μορφές θεάτρου στο σχολείο.

Η τρίτη θεματική ενότητα του τόμου περιλαμβάνει τρία μελετήματα που αναφέρονται στη συμβολή του θεάτρου και των τεχνικών του σε ζητήματα πολυπολιτισμικότητας και διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Την ενότητα ανοίγει η μελέτη της Θεοδώρας Παπαϊωάννου, του Κωνσταντίνου Μάγου και της Άλκηστης Κοντογιάννη με τίτλο «Η Κάρη η καρακάξα ταξιδεύει στη λογοτεχνία με ένα κίτρινο λεωφορείο. Μια διαπολιτισμική προσέγγιση με τεχνικές της δραματικής τέχνης στην εκπαίδευση και του κουκλοθεάτρου». Οι συγγραφείς της μελέτης εστιάζουν στη διερεύνηση της αποτελεσματικότητας που μπορεί να έχει ο συνδυασμός των τεχνικών της δραματικής τέχνης και του κουκλοθεάτρου τόσο στην προσέγγιση λογοτεχνικών κειμένων με διαπολιτισμικό περιεχόμενο σε μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης όσο και στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και του σεβασμού απέναντι στην ετερότητα. Η έρευνά τους ακολούθησε τις αρχές και το πλαίσιο της συμμετοχικής έρευνας δράσης, ενώ ως εργαλεία συλλογής δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν ερωτηματολόγια, που συμπληρώθηκαν πριν και μετά την υλοποίηση του εκπαιδευτικού προγράμματος, συμμετοχική παρατήρηση, που πραγματοποιήθηκε σε όλη τη διάρκεια του προγράμματος, και παραγωγή γραπτών κειμένων από τους συμμετέχοντες μαθητές στο τέλος κάθε διδακτικής παρέμβασης. Βάσει των ευρημάτων της μελέτης τους, φανερώθηκε ότι ο συνδυασμός των τεχνικών της δραματικής τέχνης και του κουκλοθεάτρου συνέβαλε αποτελεσματικά στη νοηματοδότηση των λογοτεχνικών έργων και διαμεσολάβησε θετικά στην αποδοχή της ετερότητας. Κατά συνέπεια, από τα ευρήματα της έρευνάς τους έγινε φανερό η αποτελεσματικότητα της αξιοποίησης του συνδυασμού των θεατρικών τεχνικών και του κουκλοθεάτρου αφενός για τη γενικότερη προσέγγιση και κατανόηση λογοτεχνικών κειμένων από μαθητές δημοτικού σχολείου και αφετέρου για την καλλιέργεια της ενσυναίσθησης στο πλαίσιο των αρχών της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Ο Κωνσταντίνος Γκαραβέλας, μέσα από το δοκίμιό του με τίτλο «Η “πρόβα” στη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης γλώσσας στο πλαίσιο της ανεστραμμένης τάξης», μας παρουσιάζει μια διδακτική πρόταση αξιοποίησης ασκήσεων τύπου πρόβας, στο πλαίσιο του μαθήματος της γλωσσικής διδασκαλίας, το οποίο αφορά σε ενήλικους μαθητές/μαθήτριες που μαθαίνουν την ελληνική ως ξένη γλώσσα και βρίσκονται σε επίπεδο Α2 (με βάση τη διάκριση επιπέδων γλωσσομάθειας του ΣτΕ). Με δεδομένο

ότι ο στόχος της επικοινωνίας και της κατανόησης μέσω μιας ξένης γλώσσας προϋποθέτει από τον διδασκόμενο/η να εξασκήσει τη σκέψη του/της και να αποκτήσει κατάλληλες γλωσσικές εμπειρίες, ο συγγραφέας αναδεικνύει την απαίτηση για βιωματικές θεατρικές δραστηριότητες με έντονο επικοινωνιακό χαρακτήρα που θα θέσουν τον μαθητή σε αυθεντικά πεδία δράσης και θα προϋποθέτουν αυτενέργεια, οδηγώντας τον έτσι πιο κοντά στη γλωσσική πραγματικότητα. Ως γνωστόν, οι ασκήσεις τύπου πρόβας θεωρούνται ασκήσεις με έντονο επικοινωνιακό χαρακτήρα και γι' αυτό αποτελούν χρήσιμο εργαλείο για κάθε καθηγητή/καθηγήτρια ξένης γλώσσας. Σκοπός της μελέτης του είναι να συζητηθεί η προετοιμασία και η πορεία μιας πρόβας αλλά και να αναδειχθούν τα πλεονεκτήματα και οι πιθανές δυσκολίες που συνοδεύουν τη συγκεκριμένη δραστηριότητα. Ο συγγραφέας μέσα από το πόνημά του επιχειρεί να περιγράψει τον τρόπο με τον οποίο η συγκεκριμένη δραστηριότητα μπορεί να αξιοποιηθεί σε ένα ξενόγλωσσο μάθημα, το οποίο υλοποιείται με τη μέθοδο της ανεστραμμένης τάξης.

Η Γεωργία Μυρσίνη Κοσμά μέσα από τη μελέτη της με τίτλο «Η συμβολή των θεατρικών μεθόδων στην κινητοποίηση των μαθητών κατά την εκμάθηση της αγγλικής ως ξένης γλώσσας: το παράδειγμα του Μανδύα του Ειδικού (Mantle of the Expert)» αποσκοπεί να καταδείξει την αποτελεσματικότητα της διδακτικής αξιοποίησης της θεατρικής μεθόδου «Μανδύας του Ειδικού» (Mantle of the Expert) ως εναλλακτικής διδακτικής προσέγγισης στην εκμάθηση της αγγλικής ως ξένης γλώσσας για τη δημόσια ξενόγλωσση εκπαίδευση. Μέσα από τη σύντομη παρουσίαση του θεωρητικού πλαισίου της δραματικής διερευνητικής μεθόδου του Μανδύα του Ειδικού και με γνώμονα την αναβάθμιση της μαθησιακής εμπειρίας και τις σύγχρονες τάσεις στη διδακτική της αγγλικής ως ξένης γλώσσας, μας παρουσιάζει τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την υλοποίηση μιας έρευνας δράσης. Από την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν μέσω ποιοτικής ανάλυσης αναδείχθηκε η καθοριστική συμβολή του Μανδύα του Ειδικού στη διαμόρφωση ενός καινοτόμου μαθητοκεντρικού περιβάλλοντος, κύριο χαρακτηριστικό του οποίου συνιστά η συνεχής πρόκληση του ενδιαφέροντος των μαθητών. Η έρευνα έδειξε ότι η προσαρμογή του τρόπου διδασκαλίας και η αξιοποίηση της δραματικής και διερευνητικής μεθόδου του Μανδύα του Ειδικού κάνει την εκμάθηση της αγγλικής πιο αλληλεπιδραστική, ενισχύοντας τη μαθητική εμπλοκή και την αυτορρύθμιση. Η παροχή ενός ελκυστικού, μη ανταγωνιστικού σχολικού περιβάλλοντος για την αντιμετώπιση δισεπίλυτων καταστάσεων, οι οποίες προσομοιάζουν στην κοινω-

νική πραγματικότητα, διασφαλίζει τη διέγερση και διατήρηση του ενδιαφέροντος των μαθητών για αποτελεσματική μάθηση.

Η τέταρτη και τελευταία θεματική ενότητα του τόμου περιλαμβάνει δύο μελετήματα που αναφέρονται στις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τη συμβολή του θεάτρου και του δράματος στην εκπαιδευτική διαδικασία. Την ενότητα ανοίγει η εργασία του Κωνσταντίνου Μαστροθανάση, της Μαρίας Κλαδάκη και του Σίμου Παπαδόπουλου με τίτλο «Πειραματική αξιολόγηση της αυτοαποτελεσματικότητας του εκπαιδευτικού στη διδασκαλία της ανάγνωσης με την αξιοποίηση θεατροπαιδαγωγικών μεθόδων». Οι μελετητές διερεύνησαν την υπόθεση του αν μπορεί η αξιοποίηση διδακτικών μεθόδων βασισμένων στο θέατρο να επηρεάσει τα επίπεδα αίσθησης της αποτελεσματικότητας του εκπαιδευτικού, περισσότερο από άλλες διδακτικές μεθόδους συμβατικής διδασκαλίας της ανάγνωσης. Σε αυτή την κατεύθυνση διενήργησαν ποσοτική μελέτη, μέσα από έναν πειραματικό σχεδιασμό, σε 75 εκπαιδευτικούς τετάρτης, πέμπτης και έκτης τάξης από όλη την ελληνική επικράτεια προκειμένου να αξιολογήσουν την επιρροή που έχουν δύο διαφορετικές θεατροπαιδαγωγικές μεθοδολογίες διδασκαλίας (drama-based instruction) στην αυτο-αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού να διδάσκει ανάγνωση. Ο πειραματικός σχεδιασμός τους περιλάμβανε προμέτρηση της διδακτικής αυτοαποτελεσματικότητας με σταθμισμένη κλίμακα, υλοποίηση συγκεκριμένων διδακτικών μεθοδολογιών για ένα χρονικό διάστημα οχτώ (8) εβδομάδων στην τάξη από τρεις διακριτές τυχαιοποιημένες ομάδες και μεταμέτρηση. Βάσει των ευρημάτων της μελέτης τους, διαπιστώθηκε ότι η αξιοποίηση μεθόδων που επαφίενται στο θέατρο επηρέασε σημαντικά βελτιώνοντας τα επίπεδα αυτοαποτελεσματικότητας στη διδακτική της ανάγνωσης, σε αντιπαράβολή με τη συμβατική μεθοδολογία διδασκαλίας, η οποία συνέβαλε λιγότερο στη διαφοροποίηση των πεποισήσεων αποτελεσματικότητας.

Στη συνέχεια, ο Ευστάθιος Ξαφάκος και η Θεοδώρα Παπαϊωάννου στο μελέτημά τους με τίτλο «Απόψεις και αντιλήψεις εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης αναφορικά με τη χρησιμότητα της δραματικής τέχνης στην εκπαίδευση, τα κίνητρά τους και την αντιλαμβανόμενη αυτοαποτελεσματικότητα» διερεύνησαν τις απόψεις δασκάλων και νηπιαγωγών όσον αφορά τον βαθμό αξιοποίησης της δραματικής τέχνης στη μαθησιακή διαδικασία, τα οφέλη που απορρέουν και τα πιθανά απώτερα αποτελέσματά της στους εκπαιδευτικούς. Στην εν λόγω ποσοτική έρευνα η συλλογή των πρωτογενών δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω ερωτηματολογίων. Τα αποτελέσματα, με βάση όσα παρουσιάζουν οι

συγγραφείς τους, φανέρωσαν τη θετική στάση των εκπαιδευτικών ως προς τη χρησιμότητα και τα οφέλη της δραματικής τέχνης για τις μαθήτριες και τους μαθητές, την ύπαρξη εσωτερικών κι εξωτερικών κινήτρων των εκπαιδευτικών και τον μέτριο βαθμό αντιλαμβανόμενης αυτοαποτελεσματικότητάς τους ως προς τη χρήση τεχνικών του δράματος και του θεάτρου, με τους/τις νηπιαγωγούς να υπερτερούν. Η ανάλυση διαδρομών έδειξε ότι η αναγνώριση της χρησιμότητας και των οφελών της ΔΤΕ έχει άμεσες και έμμεσες επιδράσεις στα κίνητρα των εκπαιδευτικών και στην αντιλαμβανόμενη αυτοαποτελεσματικότητά τους.

Ευελπιστούμε η ανάγνωση αυτού του συλλογικού τόμου να αποτελέσει ένα χρήσιμο βοήθημα για τους μελετητές, τους επιστήμονες, τους εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης, τους σπουδαστές παιδαγωγικών τμημάτων, τμημάτων θεατρικών σπουδών, δραματικών σχολών, τμημάτων φιλολογίας και γενικά σε όσους ασχολούνται με τη θεατρική έκφραση, τις τέχνες και το εφαρμοσμένο θέατρο.

Βιβλιογραφία

- Γραμματάς, Θ. (2017). *Θεατρική αγωγή και παιδεία. Διάδραση*.
- Φανουράκη, Κ., & Πεφάνης, Γ. (Επιμ.). (2021). *Εφαρμοσμένο θέατρο. Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας και μάθησης μέσω παραστατικών τεχνών*. Εκδόσεις Παπαζήση.
- Grammatas, T., Mastrothanasis, K., & Papakosta, A. (2023). *The values of ancient Greek drama and theatre in space and time: the presence of values*. National and Kapodistrian University of Athens Press.
- Κλαδάκη, Μ. (2015). Όταν η Θεατρική Τέχνη συναντά τα Μαθηματικά και τις Φυσικές Επιστήμες: Αναλυτικά Προγράμματα και Εκπαιδευτική Πράξη. Στο Χ. Σκουμπούρδη & Μ. Σκουμιός (Επιμ.), *Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή «Ανάπτυξη Εκπαιδευτικού Υλικού στα Μαθηματικά και τις Φυσικές Επιστήμες»* (σσ. 688-703). Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Κλαδάκη, Μ., & Μαστροθανάσης, Κ. (2021). Διδακτική αυτοαποτελεσματικότητα ως προς την αξιοποίηση θεατροπαιδαγωγικών τεχνικών: Ανάπτυξη ερωτηματολογίου διερεύνησης. Στο Κ. Φανουράκη & Γ. Πεφάνης (Επιμ.), *Εφαρμοσμένο θέατρο. Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας και μάθησης μέσω παραστατικών τεχνών* (σσ. 391-408). Εκδόσεις Παπαζήση.
- Κλαδάκη, Μ., & Μαστροθανάσης, Κ. (2022). Η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών στη θεατρική αγωγή σε Φινλανδία και Νορβηγία. *Εκπαίδευση & Επιστήμες*, 2, 1-6.
- Κλαδάκη, Μ., & Μαστροθανάσης, Κ. (Επιμ.). (2023). *Αναδυόμενες τεχνολογίες στο εφαρμοσμένο θέατρο και το εκπαιδευτικό δράμα*. Gutenberg.
- Kladaki, M., & Mastrothanasis, K. (2022). Gender Representations in Dramatic Texts for Children and Youth. *International Journal of Literature Studies*, 2 (2), 103-112. <https://doi.org/10.32996/ijts.2022.2.2.10>
- Λενακάκης, Α. (2015). Θεατροπαιδαγωγική και διαπολιτισμικότητα. Στο Κ. Μπίκος

- & Ε. Ταρατόρη (Επιμ.), *Μελετήματα και ερωτήματα της παιδαγωγικής επιστήμης. Χαριστήριος τόμος στον ομότιμο καθηγητή Δημήτρη Χρ. Χατζηδήμου* (σσ. 347-364). Εκδόσεις Κυριακίδη.
- Μαστροθανάσης, Κ., & Κλαδάκη, Μ. (2022). Παραστασιακό άγχος και πάγωμα επί σκηνής: Ψυχομετρική αξιολόγηση και διαγνωστική επικύρωση κλείδας παρατήρησης παιδιών στην προεφηβεία για τον εκπαιδευτικό. *Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης*, 8, 40-69. <https://doi.org/10.12681/dial.27921>
- Μαστροθανάσης, Κ., & Κλαδάκη, Μ. (2023). *Η παιδαγωγική του θεάτρου για την περιβαλλοντική εκπαίδευση και την αειφόρο ανάπτυξη*. Διάδραση.
- Mastrothanasis, K., Kladaki, M., & Andreou, A. (2023). A systematic review and meta-analysis of the Readers' Theatre impact on the development of reading skills. *International Journal of Educational Research Open*, 4. <https://doi.org/10.1016/J.IJEDRO.2023.100243>
- Mastrothanasis, K., & Grammatas, T. (2022). Reception of the values of the Aeschylus drama and mnemonic imprints by ancient tragedy spectators. *Open Research Europe*, 2 (124). <https://doi.org/10.12688/openreseurope.15179.1>
- Mastrothanasis, K., Zervoudakis, K., Kladaki, M., & Tsafarakis, S. (2023). A bio-inspired computational classifier system for the evaluation of children's theatrical anxiety at school. *Education and Information Technologies*, 28 (9), 11027-11050. <https://doi.org/10.1007/s10639-023-11645-4>
- Mastrothanasis, K., & Kladaki, M. (2020). The Involvement of Children in the Arts during Their Leisure Time. *Asian Journal of Language, Literature and Culture Studies*, 3 (2), 10-19.